

KNOWLEDGE ABOUT AFFECTIVE ATTACHMENT OCCURRING DURING THE DEVELOPMENT PERIOD OF PRESCHOOL CHILDREN

Vesna Lj. Minic

Faculty of Teacher Education in Prizren – Leposavic, Serbia, minic.vesna@gmail.com

The paper is the result of research within the project: "Kosovo and Metohija between national identity and European integration" (III 47023), funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia

Abstract: As claimed by a large number of authors dealing with this issue, the basic need of every child is to develop social relationships with people they are close to, and that is not conditioned by the satisfaction of physiological needs. Family, as an important social community has to meet the basic human needs that are necessary for the child's overall development. If family provides love, understanding, respect, that is, warm emotional climate, that will create conditions for the development of security and independence in very young children, which is a precondition for their successful social life. Family builds a foundation for future making of a worldview, developing attitudes, abilities, interests, habits, skills, etc. The role of affective attachment does not decrease during personality development, its shape changes during the process of child maturation, and the form which it will occur in first of all depends on the child development period, emotional and intellectual maturity, as well as physical characteristics. Numerous psychoanalysts state that affective attachment develops the moment when the child begins to get attached to the person closest to him, and this is usually the mother whom a child recognizes by smell, voice or posture, starting from few days after birth. This relationship between mother and child is established within the first six months of the child's life, when the child requires her full attention and dedication. Child feels safe when mother is in the vicinity, and after she leaves, child becomes nervous, starts crying, and responds differently to a voice that is not hers. After the first six months, in the next three months, the emotional bond between mother and child grows and reaches its peak, which stays like that for the next two years. In this period, child seeks complete commitment of the loved ones, so it is important that all parents are aware of what affectivity is in order to positively influence child's development. Therefore, it is necessary to enable parents to acquire and expand knowledge about affectivity, as well as all those who in any way deal with the upbringing and education of young children. This paper is oriented towards explaining the notion of affective attachment which occurs during the development period of preschool children, stating its types, patterns and models of attachment, the influence of family as a factor of the emotional development of preschool children, as well as the factors that directly or indirectly affect it, and the knowledge that parents and educators should have about affective attachment, etc.

Keywords: knowledge, affective attachment, children, parents, preschool children.

ЗНАЊА О АФЕКТИВНОМ ВЕЗИВАЊУ У РАЗВОЈУ ПРЕДШКОЛСКОГ ДЕТЕТА

Весна Љ. Минић

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу, Србија, minic.vesna@gmail.com

Резиме: Основна потреба сваког детета је успостављање социјалних односа са блиским особама, и она није условљена задовољавањем физиолошких потреба, тврди велики број аутора који се бави овом проблематиком. Породица, као важна социјална заједница има задатак да задовољи основне људске потребе, које су неопходне за целовит развој детета. Уколико у њој постоји љубав, разумевање, поштовање, тј. топла емоционална клима, створиће се услови за развој сигурности и самосталности код деце раног узраста, што је преуслов њиховог успешног друштвеног живота. У породици се ствара основа изградње погледа на свет, развијају ставови, способности, интересовања, навике, вештине и др. Улога афективног везивања се не смањује током развоја личности, њен облик се мења током процеса сазревања детета, и у ком ће се облику јавити зависи, пре свега од периода развоја детета, његове емоционалне и интелектуалне зрелости, као и физичких карактеристика. Бројни психоаналитичари наводе да се афективно везивање развија оног тренутка када дете почиње да се везује за најблискију особу из свог окружења, а то је најчешће мајка, коју дете препознаје по мирису, гласу или начину држања, са неколико дана живота. Ова веза између мајке и детета формира се до шестог месеца дететовог живота, када оно тражи њену пуну пажњу и посвећеност. Дете се осећа сигурно када се у близини налази његова мајка, и по њеном удаљавању постаје нервозно, плаче и другачије реагује на глас који није њен. Након шестог

месеца живота, у наредна три месеца, емоционална веза мајке и детета расте, и достиже врхунац, који се задржава у истом облику наредне две године. У овом периоду дете тражи апсолутну посвећеност блиских особа, те је важно да сви родитељи имају сазнања о афективности, како би утицали несметано на њихов развој. У том погледу је потребно родитељима омогућити стицање и проширивање знања о афективности, као и свима онима који се на било који начин баве васпитањем и образовањем деце раног узраста. Рад је оријентисан у циљу објашњавања појма афективног везивања у развоју предшколског детета, навођењу типова, образаца и модела везаности, утицаја породице као фактора емоционалног развоја деце предшколског узраста, као и чиниоца који посредно или непосредно утичу на њу, знања која родитељи и васпитачи требају имати о афективном везивању и др.

Кључне речи: знања, афективно везивање, деца, родитељи, предшколски узраст.

1. УВОД

Породица као примарна заједница или ћелија друштва, има за циљ задовољавање основних потреба које се не везују само за физиолошке потребе њених чланова, већ и за њихов емоционални живот, што је од пресудног значаја за целовит и хармонијски развој. Имајући у виду да се у њој стичу прва знања, развијају навике и вештине, као и способности, она представља темељ и покретачку снагу сваког друштва. Карактеристике личности настале адекватном везом са најближима, постепено се преносе и на друге друштвене институције, попут дечијих вртића, предшколских установа, школа и др. Разумевањем значаја породичних утицаја на целовит развој детета, родитељи и сви актери васпитно-образовног рада, који брину о физичком и психичком здрављу деце, морају бити образовани и упућени у довољној мери да искористе свакодневне животне ситуације за што квалитетнији дечији развој. Зато су знања о афективности и афективним везама у развоју деце раног узраста од пресудног значаја, и требало би им у савременој педагогији и психологији посветити више пажње и дати више простора за проучавања.

2. ПОЈАМ, ТИПОВИ И МОДЕЛИ АФЕКТИВНОГ ВЕЗИВАЊА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Теорија афективног везивања се базира на вези између мајке и детета. Њен оснивач је британски психолог, психијатар и психоаналитичар Џон Болби, који је своју теорију засновао на Фројдовим проучавањима везаности детета за мајку, везану за задовољавање нагона за самоодржавањем. У том проучавању објекат за постизање циља је храна. Болби је напустио став бројних психоаналитичара који сматрају да се љубав између мајке и детета заснива на задовољавању физиолошких потреба новорођенчета, и створио своју теорију односа који владају између детета и мајке, тј. блиске особе. Он је одбацио тврдње бихејвиориста да се дете веже за мајку, првенствено јер му задовољава потребу за храном или отклањањем страха, и створио своју теорију афективног везивања као примарну потребу која је урођена и није у потпуности условљена дететовим физиолошким потребама. Афективно везивање је систем понашања који помаже у стварању и одржавању блискости са особом која има улогу мајке. По њему, нема потребе за теоријом која „одсуство мајке доживљава као сигнал опасности због лишавања хране или због трауматизујућег психичког доживљаја који је резултат прекомерног нагомилавања надражаја због незадовољења потребе за храном“ (Зазо, 1992: 232).

Улога афективног везивања мења свој облик током сазревања детета, али се не смањује током развоја личности. Афективно везивање се развија неколико дана по рођењу детета и врхунац достиже од шестог месеца до друге године живота. “У периоду када је афективна везаност детета и блиске особе најчвршћа, дете захтева приврженост своје мајке скоро сваког тренутка, а нарочито кад се налази у непознатом окружењу или у присуству непознате особе“ (Болби, 2011: 134). Даљим развојем детета, Болби је развио нову теорију засновану на теорији афективног везивања, а то је теорија контроле понашања, која садржи два типа понашања новорођеног детета: упућивање сигнала (осмех, плач, гугутање), који има дозивајући карактер за мајку, и приближавање (пузање, ходање) чији је циљ долазак до мајке. У другој и трећој години живота „афективна везаност не опада у односу на период прве године, и овакво стање траје најчешће до краја треће године живота“ (Стефановић-Станојевић, 2008: 53). Током четврте године дете боље подноси раздвојеност од блиске особе, јер користи говорну апаратуру која му помаже да упознаје свет око себе и успостави нове контакте са вршњачким групама и одраслима из свог окружења. Сходно томе, Стефановић-Станојевић (2008: 46) наводи неколико типова личности деце: *Деца типа А* – имају позитивну представу о себи, али и негативну о другима. Њихове мајке задовољавају њихове потребе, али у ритму који не одговара деци, већ њима самима, па деца често буду усмерена негативно према другима и не прихватају туђу помоћ; *Деца типа Б* – имају позитиван унутрашњи модел и себе и других. Мајке на прави начин и у право време реагују на дечије потребе, па се дете развија у личност која верује људима из окружења; *Деца типа Ц* – имају негативан модел себе, а позиван других. Мајке не одговарају на све дечије потребе, већ их селективно бирају у зависности од расположења. На тај начин, дете занемарује

своје потребе, а улаже напор за задовољавање туђих. Овај тип карактерише несигурност, несамосталност и потиштеност, без става према окружењу; *Деца типа Д* – немају позитивну представу ни о себи, ни о другима. Овај модел се формира из односа са мајком или другом блиском особом која брине о детету, а која је у детињству била злостављана. Таква деца су, углавном дезорјентисана, несигурна, без поверења у друге људе. Који модел од наведених ће преовладати, пре свега зависи од односа формираних у раном детињству између детета и мајке, тј. особе која брине о њему.

Зависно од начина на који мајка реагује на дететове потребе, Болби је створио неколико модела афективног везивања, које је, касније М. Ејнсворт преузела и експерименталним путем потврдила. Према наводима Стефановић-Станојевић (2008: 57) модели афективног везивања су подељени на четири типа: *Тип А* или *несигурно повлачећи тип афективне везаности* који се огледа у затвореној личности детета. Дете овог типа избегава контакте са другим људима, при решавању проблема се ослања искључиво на сопствене способности. Узрок таквом понашању је мајка која нема слуха за дететове потребе, већ чини оно што јој је по вољи, тј. шта јој одговара. *Тип Б* или *сигурни тип афективне везаности* одликује децу сигурну у то да ће мајка бити спремна да им помогне у сваком моменту, без било каквог условљавања. Деца овог типа имају развијено самопоуздање, воле да истражују нове и непознате ствари, чиме утичу на развој властите личности. *Тип Ц* или *несигурно амбивалентни тип афективне везаности* карактерише наглашена везаност за мајку или блиску особу која брине о детету. Мајка оваквог детета задовољава сваку његову потребу, и оно у жељи да јој се приклони у задобијању пажње, губи интересовање за спољњи свет, чиме успорава процес истраживања, али и социјализације. *Тип Д* или *несигурно дезорганизовани тип афективне везаности*, у који спадају деца чији су родитељи у детињству злостављани. Њима је карактеристично дезорјентисано и неорганизовано понашање, осећање страха, специфичност покрета – крутост и сл. Узрок оваквом понашању су трауме родитеља, које се несвесно свакодневно преносе на њихову децу.

Болби (2011: 136) наводи три обрасца везаности, значајних за социоемоционални развој детета у првих пет година живота: *Образац сигурне везаности*, који се одликује сигурношћу детета да ће мајка или блиска особа бити увек доступна, и да ће му помоћи увек када за то буде било потребе; *Образац анксиозне супростављене везаности* се одликује несигурношћу детета да ће му родитељи помоћи када је у невољи. Код њих је врло често присутна појава сепарационе анксиозности и страх од удаљавања родитеља; *Образац избегавајуће везаности*, кога одликује сазнање детета да ће бити одбијено увек када затражи помоћ, зато се и не труди да тражи подршку или помоћ. Студије које су спроведене у Калифорнији осамдесетих година двадесетог века говоре о томе да деца након пете године живота показују образац везаности који је формиран током прве године. Заправо, деца са сигурном везаношћу су са родитељима имала опуштен и пријатељски однос, анксиозно супростављајућа деца су испољавала страх и несигурност у непознатим ситуацијама, док су анксиозно избегавајућа деца родитеље држала на одстојању.

3. ПОРОДИЦА И ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ ДЕТЕТА ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Породица као јединствена био-психо-социјална заједница има вишеструки значај за развој појединца. Она почива на “хетеросексуалним везама помоћу којих мушкарци и жене задовољавају полне, духовне, моралне, естетске и друге потребе и обезбеђују репродукцију друштва рађањем потомства” (Мучибабић, 2006: 38). Требјешанин (2004: 354) породицу дефинише као „древну и универзалну људску заједницу коју чине отац и мајка и њихово потомство.“ По њему, функција породице је: репродуктивна, привредна, друштвена, психолошка, васпитна, социјализаторска. Имајући у виду да је породица друштвено-променљива заједница, чије форме и облици зависе од друштвених промена, треба истаћи њену основну карактеристику и задатак без обзира на друштвени карактер, а то је репродукција. Када говоримо о друштвеним променама, нужно морамо говорити и о односу детета у породици који се временом мењао. Да би обезбедили властиту егзистенцију и егзистенцију породице, родитељи су често били принуђени да већи део времена троше на рад, при чему су деца била запостављана и препуштена себи, што је деловало неповољно на њихов развој. Односи унутар савремене породице (нуклеуса) су неретко хладни и нестабилни, без љубави и осећаја сигурности. Родитељи су окренути својим бригама и проблемима невезаним за породицу, немају времена да покажу љубав и интересовање једни према другима. Институције намењене деци предшколског узраста се баве њиховим васпитањем и образовањем, али свакако нису замена за родитеље и породицу.

Став родитеља према деци се мењао током историјског развоја, што се може видети из проучавања до деветнаестог столећа двадесетог века, када се у Француској појављују приручници намењени родитељима како би квалитетније бринули о здрављу своје деце. Индустијско друштво утицало је на промену улоге породице, и улоге мајке. Од ње се није очекивало само да брине о деци, већ се тражила и пословна ангажованост, што је, са једне стране водило ка оснивању установа за васпитање и образовање

деце, али и незаинтересованости мајки за своју децу, са друге стране. Тако се може догодити да „мајка буде потпуно незаинтересована за своју децу и да их одбацује, или да буде претерано емоционално везана за њих, што ће им онемогућити слободан развој психичких и физичких потенцијала“ (Трипковић, 1997: 73). Још један од чинилаца од кога зависи понашање родитеља према деци јесте средина у којој породица живи. “Услед ратног стања, без стамбеног простора, незапослености родитеља не могу ускладити своје понашање са потребама детета“ (Капор-Стануловић, 1985: 70). Савремено доба носи бројне изазове за породицу и односе унутар ње, јер стална трка за новцем и материјалним добрима маргинализује децу, стављајући њихове потребе, жеље и интересовања по страни, што се негативно одражава на њихов развој. На основу реченог, може се закључити да родитељска љубав није универзална, и да зависи од бројних чинилаца који на директан или индиректан начин остављају трага по дете.

У промењеним схватањима породице савременог доба, предшколска установа преузима бригу о деци и њиховим потребама. Данас се све више говори о отвореном концепту предшколског васпитања, у коме деца и васпитачи заједно живе, и то смисаоно. Отвореност, заправо подразумева једну својеврсну спремност за сарадњу са релевантним институцијама које могу бити корисне по дечији развој.

4. ЗАКЉУЧАК

Афективна везаност представља примарну потребу сваког детета, и заснована је на успостављању социјалних односа са мајком или особом која брине о детету. Бројни аутори наглашавају да је та веза од немерљивог значаја за дечији развој и његов каснији квалитетан живот у датом друштвеном окружењу. Породица задовољава основне потребе својих чланова, и у зависности од друштвених промена и токова се мења, али остаје једнако значајна за правилан и хармоничан развој деце. У раду смо представили типове и моделе афективног везивања предшколског детета, и покушали да укажемо на значај породице у социо-емоционалном развоју деце раног узраста. Институционално васпитање и образовање се јављају као резултат савременог друштва, јер родитељи нису у могућности да самостално одгајају своју децу, због недостатка времена и погодних ситуација, којих је у ранијем развоју породице било далеко више. Такође, свест родитеља о породици као кључном фактору дечијег развоја није на високом нивоу, они своје родитељске обавезе занемарују ради обављања оних које им намеће друштво данашњице.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Болби, Ц. *Сигурна база: Клиничке примене теорије афективног везивања*, Завод за уџбенике, Београд, 2011.
- [2] Зазо, Р. *Порекло човекове осећајности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
- [3] Капор-Стануловић, Н. *Психологија родитељства*, Нолит, Београд, 1985.
- [4] Мучибабић, М. *Породица-контраверзе и изазови*, Издавачка кућа Драганић, Београд, 2006.
- [5] Стефановић-Станојевић, Т. *Рано искуство и љубавне везе – теорија афективног везивања*, Филозофски факултет, Ниш, 2008.
- [6] Требјешанин, Ж. *Речник психологије*, Стубови културе, Београд, 2004.
- [7] Трипковић, Г. *Материнство*, Издавачко предузеће Матице српске, Нови Сад, 1997.